

1. BRIŽINSKI SPOMENIKI (odl. Berilo 1)

Cerkveno slovstvo srednjega veka označujemo z izrazom pismenstvo. Pisci redkih ohranjenih zapisov v slovenščini so tuji duhovniki, ki so krščanski nauk širili med Slovenci. Po izvoru so zapisi prevodi in predelave tujih predlog, torej ne gre za izvirna besedila. Njihov pomen je zlasti v tem, da izpričujejo razvoj slovenščine v srednjem veku.

Med slovenska besedila pismenstva spadajo poleg manjših zapisov trije pomembnejši rokopisi:

- Brižinski spomeniki (972 - 1039)
- Celovški ali rateški rokopis (ok. 1380)
- Stiški rokopis (1428, 1440)

Brižinski spomeniki so najbolj častitljivi slovstveni zapiski v slovenskem jeziku iz zgodnjega srednjega veka. Našli so jih v pergamentnem rokopisnem zborniku, ki je leta 1803 prišel iz bavarskega mesta Freising (Brižin) v državno knjižnico v Münchnu. V njem so odkrili 3 slovenske zapise. V I. in III. spomeniku gre za obrazca splošne spovedi, ki so ju verniki molili pred skupno odvezo, II. spomenik pa je pridiga o grehu in pokori. Zapisani so bili pred letom 1000, domnevajo pa, da so izvirniki teh besedil nastali vsaj že sredi 9. stoletja. Besedila torej niso izvirna, saj gre za prevode po latinskih in nemških predlogah. Brižinski spomeniki so pisani v latinici (karolinška minuskula), jezik je slovenščina v zgodnjem obdobju, ko se je iz skupnega praslovanskega jezika razvila v posebno narečje. Jezik je še enoten, saj še ni opaziti razslojenosti na narečja, pa tudi tujk (germanizmi) še ni.

Najkvalitetnejši je II. brižinski spomenik, torej pridiga o grehu in pokori. Govori o Adamu, ki je po krščanski veri prvi človek in oče vsega človeštva. Zapeljal ga je hudič, da je grešil pred Bogom, zato je tudi človeštvo pregrešno, obenem pa podvrženo bolečini, žalosti, trpljenju, staranju in smrti. Ljudje se lahko rešijo tako, da posnemajo svetnike in njihova dobra dela: nasitijo lačne, napojijo žejne, obujejo bose, obiskujejo bolne in zaprte itd. Veliko morajo moliti, pa se bodo rešili hudičeve oblasti. Grehov se je treba otresti s spovedjo. Tako ob smrti ne bo težko stopiti pred Boga in pred njegovo sodbo.

Pridiga, ki skuša približati in razlagati svetopisemske resnice, se imenuje homilija, kar velja tudi za II. brižinski spomenik. Duhovnik se obrača k vernikom s stalnimi nagovori (bratje, sinovi božji), zelo plastično in razumljivo skuša prikazati pregrešno življenje in možnosti za odrešitev. Začne z Adamovim izvirnim grehom, nadaljuje z naštevanjem slabih dejanj, vernike opozarja, da pred Bogom ni mogoče ničesar prikriti, lahko pa se rešijo z dobrimi deli, molitvami in spovedjo.

SLOVENSKO LJUDSKO SREDNJEVEŠKO SLOVSTVO

Srednjeveško ljudsko slovstvo je oblika slovstva, ki je krožilo med ljudstvom z ustnim izročilom (kmetje, obrtniki, delavci po trgih, hlapci, najemniški vojaki, študentje...). Najpomembnejši vrsti ljudskega slovstva v sr. veku sta bili ljudsko pesništvo in pripovedna proza. Pesmi so peli ali recitali ob spremljavi na preprosta glasbila ali brez njih, pripovedna besedila pa so govorili.

V zgodnjem in srednjem sr. veku (do l. 1400) so v slovenskem pesništvu prevladovala balade, v poznem sr. veku pa so nastajale zlasti romance.

Ločimo dve vrsti balad - ženske in moške. Ženske so balade, v katerih se opeva usoda deklet, žena in vdov. V njih prevladuje otožnost, žalost nad težkimi socialnimi razmerami in kruto usodo. Ženske balade so izrazito romantične. Mednje spadajo: Desetnica, Sirota Jerica, Zarika in Sončica ter znamenita Lepa Vida, ki jo poznamo posebno po Prešernovi prepesnitvi.

RENASANSA - ponovno rojstvo

Renesansa je obdobje ob koncu srednjega in začetku novega veka. Zgodovinsko je to čas zgodnjega kapitalizma, prvih velikih nacionalnih držav, velikih znanstveno - tehničnih odkritij in začetkov kolonializma.

Kultura se je osvobodila religioznih in cerkvenih spon srednjega veka, človek ni več nekaj slabega, obremenjenega z izvirnim grehom, saj postane s svojim RAZUMOM in sposobnostmi sam sebi največja vrednota.

Renesančna književnost se je začela razvijati v Italiji že sredi 14. stoletja (Petrarca, Boccaccio), okoli l. 1500 nastopi visoka renesansa (Ariosto - ep Besneči Orlando), po letu 1500 pa pozna renesansa (Tasso - ep Osvobojeni Jeruzalem). Po letu 1550 se renesansa za krajši čas pojavi tudi v drugih evropskih deželah:

- v Franciji: Rabelais, roman Gargantua in Pantagruel;

- na Portugalskem: Camoes, ep Luzitanci;

- v Španiji: Cervantes, roman Don Kihot;

dramatika Lope de Vega in Calderon de la Barca (drama Sodnik Zalamejski);

- v Angliji: Shakespeare, soneti, epsko - lirske pesnitve, drame.

Z razvojem renesanse je bistveno povezan **HUMANIZEM**. Gre za kulturno gibanje (ne pa umetnostno), ki je težilo k človeško vrednemu oblikovanju življenja in k razmahu osebnosti po vzoru antike (po l. 1453 so v Evropo pribežali mnogi grški učenjaki, ki so v novem okolju širili duha antike). Največji evropski humanist je bil Erazem Rotterdamski, ki je skušal združiti novi humanizem s krščanstvom, vplival je na reformacijo in se proslavil zlasti s satiro na srednjeveško mračnjaštvo in sholastiko Hvalnica norosti.